

SELENIĆ

OČEVI I OCI

Romani Slobodana Selenića
KNJIGA 4

Copyright © Mejrema Selenić
Copyright © 2009. za srpsko izdanje, LAGUNA

OČEVI I OCI

I

Sa dva debela jastuka ispod leđa, više sedim no što ležim u mojoj, kraljevski prostranoj, starinskoj postelji koja je, što se mene tiče, makar dve decenije već, središnje i najbezbednije mesto u našem bezbednom zabranu. Čujem otkucaj zidnog časovnika. Devet sati. Mislim:

Zašto sad odjedared? Opet? Čemu uznemirenje u podnošljivom nepokretu našeg malog zabrana? Strah me je. Smem li opasnim putem dalje? Da li me je vreme učinilo sposobnim da podnesem uspomenu koja mi htede glavu razneti? Kako je uspomeni baš jutros uspelo probiti se u naš zabran okružen opsadnicima, ali obezbeđen od upada spoljna sveta koji, istini za volju, već decenijama ne pokazuje želje da prodre u dobro branjenu tvrđavu? Dan jedan jedini, produženi, dvadesetogodišnji, Elizabeta i ja živimo u tvrđavi, dan bez oblika, bez imena, ali i bez ubitačne uspomene koja bi ga zagađivala kao crv nezalečenu ranu. Umesto košmarnih noći u znojnu krevet – praznina. Bezbolna i bespolna. U našem malom zabranu.

Naš zabran možda je najbolje imenovati dvosobnim stanom, ali on zapravo izmiče svim njihovim graditeljskim

razvrstavanjima. Stan se nalazi na drugom spratu zgrade 52 u Ulici Miloša Velikog, i do njega se stiže ili širokim, belim stepenicama, sada naprslim i okrnjenim, ili „schindlerom“ koji kao neka matora, sipljiva magarica, sporo i mrzovoljno, ali još bezbedno vuče preteške kirajdzije do njihova odredišta. Kada smo se 1926. uselili u ovu, tada novu zgradu, stan na drugom spratu, za nas građen, samo nama je i pripadao, ali ga 1945. godine oduzeše i podeliše na dva nejednaka dela. Veći dadoše majoru Šiljku. Patrljak ostade nama. Jedina vrata koja spajahu delove podeljena stana, odavno su zazidana, glavni ulaz sa stepeništa pripade Šiljku, a sporedni, za služinčad, preko terase i kujne, nama.

Odavno je bilo. Već sam i zaboravio. I ta podela je s onu stranu živice koju podigoh između sebe i života. Kada kažem zabran, uvek mislim samo na današnje, male razmere stana, nikad na veliki, prvobitni. Zaželim li da se setim velikog, moram oči zatvoriti, sav se napeti, pa u duhovnom oku svom videti bivše prebivalište. Daleko, daleko.

U današnje, jedino postojeće, ulazi se sa stepenišnog odmorišta preko kujnske terase, ali ona još nije zabran, već ničija zemlja, karantinska zona između sveta i planete Medaković. Velika naša, svetla kujna, nekad popločana belim i crnim pločicama – sada ih pola nema – prva je prostorija zabrana. Iz nje se kroz dvojna vrata, postavljena jedna uz drugu, ulazi u devojačku sobu (Elizabeta ju je pretvorila u svoju spavaću) i ostavu (sada je preuređena u WC sa tušem), levo, a desno, znatno šira vrata vode u trpezariju, koja u zabranskom delu svoga postojanja služi dvostrukoj svrsi: ona je moja radna soba, ali i living-room¹ u kome provodimo zajedničke časove. Iz trpezarije se kroz velika dvokrilna vrata sa vitražnim staklom – jedini šareni ostatak bivše raskoši – ulazi u

¹ Dnevna soba.

omanju sobu (u prvobitnom stanu ona se vodila kao *mali salon*, povezan, sada zazidanim vratima, sa *velikim salonom*) koja u zabranu služi kao moja spavaća soba. Dakle, teškoće u savremenom razvrstavanju zabrana su ozbiljne, jer može se smatrati i trosobnim, dvosobnim, ali i jednosobnim stanom, ako se devojačkoj sobi i malom salonu, zbog njihova skućena prostora, oduzme status i dostojanstvo „sobe“.

Ja, međutim, nikada ne mislim o našem stanu kao malom ili velikom, udobnom ili skućenom. Zabran iz razloga koje je moguće pretpostaviti ne podleže poređenjima te vrste. Njegova osobina od bitne važnosti jeste što je tako bezbedan, neprikosnoven; što je terasom, kao kakvim srednjovekovnim mostom preko preprečnog kanala dubokog dva sprata, zaštićen od sveta koji bi mogao poželeti da prodre u rezervat; što je samo naš, Elizabetin i moj, od rana jutra u kraljevskoj postelji do kasne noći koju provodimo zajedno u living-roomu čitajući svako svoju knjigu uz blagu toplotu kaljeve peći u kojoj se vatra već ugasila. Vatikan u rimskom okruženju. Monako – azurna tačka u beskrajnoj Francuskoj.

Ja naravno znam da začaranu odvojenost našeg zabrana – od stana kome je, kao njegov deo, pređe pripadao, od kuće u koju je uklopljen, od ulica kojima je okružen, od grada Beograda i zemlje Srbije – ostvarujemo u našem duhovnom oku, da je živica oko zabrana satkana od najfinije svile koju još luče naši životi, zatomljeni pod pepelom prošlih događaja, ali utisak suverenosti stečen ovom odvojenošću, jednako je delotvoran i umirujući. Sami smo. Podnošljivo je. Bliža moja rodbina je pomrla. Dalju, nikad nam sklonu, lako smo obeshrabrili i već godinama ne pokušava nam prag preći. Elizabetini su mrtvi. Daleko. U Engleskoj. Tu smo, vidim, samo moja žena i ja.

I zašto sad odjednom? Polazim, a nisam kadar predvideti kuda će me, u ponovljenom pokušaju prolaska kroz labirint

moga života, odvesti nit iz Arijadnina klupčeta. Tezej je ubio Minotaura i našao izlaz iz svoga zločina. Hoću li ga ja naći? Hoće li mi u tome moja Arijadna pomoći? Ima li ona klupče? Da li da na put krećem – pitam se u svom velikom i sigurnom krevetu, kada već znam da sam se otisnuo.

Jer, jutros sam se, posle toliko vremena, probudio sa uspomenom na mladu Elizabetu. Kako mi nikad nije polazilo za rukom da crnom bojom prebrišem jedino ubilačke uspomenne, a ostalima dozvolim da svojim sledom plaste slamku po slamku moga prošlog života, i sada znam da klupče sećanja vodi samo do mračna čvorišta koje, možda, mogu razmrstiti tek uz aktualnu opasnost po život. Ali idem. Kad sam krenuo. Oprezno, kao slepac, pipam nogom ispred sebe, korak po korak prilazeći udaljenu ponoru, u nadi da su ga silni dani i godine premostile, da ću pod stopalom, kad do njega stignem, osetiti brvno koje na drugu stranu vodi.

Kadar sam, dakle, gledati mladu Engleskinju kojoj te daleke večeri 1924. godine u pubu², *Glengyle Inn*-u, još ni imena ne znam.

Kadar sam. Kadar. Retko ko još rabi lepu, jaku, čoškastu reč „kadar“. Jedino sam našeg Mihajla čuo, među njegovim vršnjacima, da je katkad kaže. Od mene je naučio. I on i Elizabeta. On tu i još po koju, ona – gotovo sve srpske koje izgovara.

Kako je lepa moja Elizabeta! Valjda zato što sam se odmorio od prisećanja, što se tako dugo u daleke slike nisam udubljivao, te ih nisam trunio preteranom upotrebom – sada vidim bristolske dane sa nekom, ranije neiskušenom, gotovo telesnom živopisnošću. Kao da nisu uspomene već da je stvarnost od pre četiri decenije hrupila u moju sobu i tu se sada, u sve tri fizičke razmere, pred nama umrtvljenima,

² Bife, kafana.

isključenim iz zbivanja, samozadovoljno odvija. Da li Elizabeta vidi zbivanja? Ne, naravno, ne, mada nam se često dešava da isto, u isti mah, pomislimo.

Ja vidim sjajno. Iako sred opšte pažnje, Elizabeta mi se ipak čini usamljenom u bučnoj družini sa kriglama tamnog guinness³ piva u rukama. Sedi na barskoj stolici kod šanka, u sredini, između dve kolegice – čine mi se sa ovog odstojanja kao dve devojkice. Viša je od njih i zrelija. Žena. Oblak njene guste, teške crvene kose sapet je pod šešikom kakvi su se onda nosili: zvonast, opušten nadole, kao plastič sena na glavi, baca senku na njeno lice, ali ne toliko da bi potamneo bleštavu belinu Elizabetina tena. Već tada znam da su na mojoj lepoj Engleskinji najlepše boje: koža bela kao oljušteni badem, kosa crvena, ali ne svetlocrvena kakvu imaju pegave osobe, već tamnija preliva, oči zelene kao dubok led, „bistre kao plemeniti kamen na kraljevu prstenu“, jednom sam zapisao. Ne vidim, sa svoga mesta u krčmi, Elizabetu ni dobro, ni stalno. Moje kolege prividno obraćaju pažnju na devojkice koliko i na sve druge učesnike u kratkom drinku⁴ posle završenih časova, a zapravo sve što čine, čine zbog njih, bore se za reč i pažnju, duhoviti su, aktivni, napadni, preterano bučni i mnogo manje pijani nego što se prave da jesu.

Ja jesam stariji nekoliko godina od većine, ali mi se onda činilo da sam se među decom obreo, odrastao, gorak i iskusan. Jamačno, to nije bilo tako, ali eto, u *Glengyle Inn*-u gledam na svoje kolege kao na dečake koji su baš juče izašli iz kratkih pantalona. Sada su preko kolena prevukli dugačke pantalone, obukli blejzere, kravate i marame, ali im sve to stoji – rekla bi naša Nanka – kao piletu sisa. Za razliku od njihovih, gotovo uniformisanih odela, sa grbom univerziteta na grudima, ja sam obučen po modi bečkih studenata, modi

³ Vrsta crnog piva nazvana po proizvođaču.

⁴ Piće.

već i u Beču, te, 1924. godine, uvelike demodiranoj – štap, halbcylinder, leva ruka u beloj rukavici drži rukavicu desne ruke – pa već i po tome odudaram od nekakve komocije, rekao bih, negovane nebrige koja se upravo počela uvlačiti u studentsku modu redbrick⁵, ili državnih (za razliku od privatnih i aristokratskih) univerziteta u Engleskoj.

Lako je meni danas nad bivšom mukom nadmoćan biti, ali veliku brigu mi je tih, prvih nedelja boravka u Britaniji, odevanje pričinjavalo. Treba li se prilagoditi neobičnim načinima koje sam na ovom čudačkom ostrvu zatekao, ili treba ostati svoj, makar i upadljiv i drukčiji? Već tokom prvih desetak dana u Londonu, naravno, zapazio sam koliko se u sakou, produženom, tako da liči na redengot, belim rukavicama, sa štapom, razlikujem od drugih elegantnih Engleza. Kako je tada moja urođena stidljivost, od oca nasleđena, bila veća nego ikad, verovao sam da me različitost u odevanju čini neprijatno, gotovo bolno upadljivim. To osećanje je postalo još snažnije kada sam stigao među studente u Bristol, pa bih sigurno izmenio svoju garderobu, da me, opet, stidljivost nije sprečila. Jednog poslepodneva otišao sam, naime, do radnje *T. C. Marsh & Son Limited*, udaljene od centra i od Univerziteta, kako nikog poznatog ne bih sreo, i probao nekoliko odela koje mi je ljubazni prodavac, kao studentu, preporučio. Međutim, kada sam u velikom ogledalu video svoj novi izgled – siv, nekako kusav sako sa šarenim grbom univerziteta na kome piše VIM PROMOVET INSITAM⁶, široke, mlitave i izgužvane pantalone, zastideo sam se već i od pomisli kako će kolege i profesori gledati na moju došljačku žurbu da im se prilagodim. Tada sam od dva zla izabrao manje: biti drukčiji, što moju stidljivost stavlja na velike muke, bolje je nego biti ona žaba koja diže nogu kada vidi kako to čine konji.

⁵ Od crvene cigle.

⁶ Moć se unapređuje znanjem.

Odista, osećanje koje me je najživlje obuzelo prvih bristolskih dana, bilo je osećanje da sam u svemu, ne samo u odevanju, različit, iz druga sveta prispeo među tu bezbrižnu i hirovitu mladež. Svejedno je da li je to tako bilo ili inako, ja sam, tek nekoliko godina stariji od većine (bilo ih je, naravno, i mojih godina), smatrao da im otac mogu biti, bradat i brkat među njima glatko obrijanim, prav, visok i krut među njima dečački razigranim. I da sam poželeo, nisam mogao majmunske šale praviti niti se smežati kreveljenju kojim oni razglašuju svoju dečačku obest, oslobađaju višak mladičke snage. Mada još ni dvadesetdvo godišnjak, dakle i sam tek izašao iz dečaštva, imao sam već tragičko iskustvo koje je ovoj, mirnodopskoj deci bilo potpuno strano, makar sa dva razloga: tokom rata imali su manje od deset godina; ja sam mu kraj dočekao sa petnaest; jesu i po moru i po kopnu, u Flandriji i na Somi, hrabro izginuli, ali rat na svom tlu nisu imali. Razlika velika, ambis nepremostiv. To što sam se osećao starijim i mnogo iskusnijim od većine studenata, nije me, međutim, ispunjavalo sigurnošću već, naprotiv, nelagodom, jer se nisam umeo ponašati kao oni, obesno i lakomisleno. Moju krutost zbog nepoznavanja običaja i sporost u razgovoru zbog oskudna rečnika, nisam video kao nešto očekivano u novom i nepoznatom svetu, već kao nešto sramno, pa sam se, da ne bih bio smetnja lakom odvijanju razgovora, najčešće pravio da razumem i ono što nisam shvatao. Često je to prolazilo bez posledica, ali sećam se strašne nelagode kada bih, direktno upitan za mišljenje o predmetu razgovora, morao otkriti da zapravo ne znam o čemu je reč. Bristolski univerzitet je u času moga dolaska bio mali, tako da su se svi, i undergraduates⁷ i postgraduates⁸, naročito na istom

⁷ Nediplomirani studenti.

⁸ Poslediplomci.

Departmentu⁹ družili, u *Victoria Rooms*, čajdžinicama, bir-cuzima i na sportskim terenima. Ja sam na Katedri za istoriju pohađao tečaj iz istorije onog što se kod nas zvalo istorija britanskog parlamentarizma, ali sam sretao mnoge kolege i sa drugih usmerenja. Svi su me oni, naročito prvih nedelja, gledali sa znatiželjom, sa odstojanja, kao zverčice, bez razumevanja. Ne mogu im to zameriti. Morao sam izgledati čudan, uvek uspravan, besprekorno ispeglan, većito ozbiljan, setan i ćutljiv. Međutim, baš zato što sam bio neobičan, iz bosonoga naroda pobjednika u Cerskoj i Kolubarskoj bici, sa gustom, crnom bradom, stariji, dakle u svemu drukčiji, morali su mi se, kad-tad, dečački surovo podsmehnuti kako bi opravdali sebe i društvena pravila prestiža (smešnog, mudrog, doličnog) koja svaki naraštaj stvara i među sobom poštuje. Ubrzo sam postao predmet šala, svakako i zato što različitost uvek izaziva ili netrpeljivost ili podsmeh (što onda, nažalost, nisam znao, te kao olakšanje nisam mogao koristiti), ali i zato što sam za svoje godine zaista bio odviše ozbiljan, i uvek tmuran. Gledam sebe, bez imalo smisla za šalu, sred te mladalački, dakle preterano cinične gomile koja sve smatra vrednim podsmeha, najvećma izvrgavajući namerno i obesno upravo ono što je najsvetije; mene sa preteranim osećanjem odgovornosti za svaki minut proveden na studijama koje moja otadžbina plaća ogromnim kod kuće, a ovde tako malim dinarom, među uspaljenim junošama koji neodgovornu posebitost proglašavaju temeljnim načelom društvenosti; bukvalna među ironičnim; došljaka među ovde rođenima – i ne čudim se što sam morao proći kroz višenedeljno čistilište, još mukotrpnije zato što svoju osetljivost nisam umeo dobro prikriti i preko pošalica neuznemiren preći. Počeli su da oponašaju način na koji govorim engleski, najpre iza mojih leđa, a onda i preda

⁹ Katedra.

mnom, osobito uživajući kada zapaze da ja nisam ni primetio šta čine. A i kako bih, tih prvih nedelja, uva nenavikla na stran mi jezik? Kako je idiomski izraz najživlji i najteže uhvatljiv u šalama, to mi se često događalo, naročito u početku, da za ozbiljno uzmem puki kalambur, a grešku bih shvatio tek pošto se razlegne smeh zbog moga neprimerenog uključivanja u razgovor. Među mojim mladim kolegama postao je opšti običaj da se „th“ izgovara sa slovenskom tvrdoćom; dosledno su govorili: „It struck my mind“¹⁰, kako sam jednom, umesto: „It struck me“¹¹, rekao; ili Edinburg, umesto Edinboro, kako ime ovog grada zvuči u njihovom izgovoru. Znam ja danas da je njihovo ponašanje bilo deransko, nedolično, znali su to od sama početka i drugi, stariji i ozbiljniji među njima, ali malo mi je to onda pomagalo. Naročito mi je zagorčavao život neki mali Lesley Hayes (poginuo je u saobraćajnoj nesreći, što je onda bila prava retkost, pa se, kada mislim o njemu, osećanje uvređenosti meša sa osećanjem nekakve krivice), Lesley grgurave plave kose, lica kao od gume, u stalnom pokretu, nesmiren, nedorastao, sa preteranom potrebom da svagda bude u središtu pažnje. On je, moram priznati, tako dobro uhvatio moj način govora, kako zavrćem brk kada zastanem u pola rečenice tražeći reč koja mi nedostaje (nisam ni znao da to činim dok nisam video kako to Lesley radi), kako zadižem nogavice besprekorno ispeglanih pantalona kada sedam, pa držanje štapa, rukavica – da je dovodio do suza čak i one koji su smatrali da je zabava na račun neobičnog, uštogljenog i bukvalnog Srbina, glupa i nedolična. Lesley, na moju sreću, ma kako duhovit i nadaren podražavalac, ponesen uspehom i neobuzdanom dečačkom obesti, nije umeo stati na granici ukusnog, u Engleskoj, nekako prikrivenoj, ali pravoj kao oštrica mača i pogubnoj za prestupnike, pa je bez moje

¹⁰ „Palo mi je na mozak.“

¹¹ „Palo mi je na pamet.“

zasluge, sama sebe onemogućio, i brzo osetio da njegove šale na moj račun nemaju više blagonaklonih slušalaca. Međutim, to što se, evo i jutros, u krevetu, četrdeset godina udaljen od mesta događanja, tako živo sećam poražavajućeg osećanja da sam nezgrapnan, među njima lakim i pokretnim, nekako preglomazan, od jedna, neotesana komada, čak – glup, govori o dubini moje ondašnje zabrinutosti i važnosti koju sam pridavao utemeljenju moga statusa među novim poznanicima.

Nelagodi iz mojih prvih dana među tuđinima na fakultetu na nesrećan način se pridružio i neprijatan prekid prijatnog tronedelnog druženja sa Robertom Rackhamom koji je u pansionu gospođice Trickey, gde sam se nastanio po dolasku u Bristol, zauzimao već više godina sobu do one koju je gazdarica iznajmila meni. Miss Trickey me je prema prethodnom, pismeno utanačenom dogovoru, dočekala na železničkoj stanici *Temple Meads*, sumornoj, žalosna izgleda u magli koja je kao sitna kiša, mada nje zapravo nije bilo, ovlažila tog septembarskog dana pločnik perona, crne gvozdene stubove sa ovalnim krovom na njima, kompozicije vagona, klupe, golubove, ljude – sve što je moj znatiželjni pogled obuhvatio dok sam prilazio dvema ženama i jednom muškarcu koji su, prema mojoj proceni, sačekivali putnike sa londonskog voza. Pre nego što sam, vukući pretežak kofer, zabrinut zbog nedostojanstvene povijenosti na jednu stranu, stigao do njih iza rampe za proveru vozničkih karata, mlađa žena se već ljubila sa prispelom putnicom, pa tako nije bilo sumnje da je moja gazdarica ona starija: oko pedeset godina, krupan, pravougaon, anfas upadljiv nos, ogroman osmeh koji otkriva duge i jake zube i desni gornje i donje vilice, osmeh, uprkos tačnosti ovog opisa, odnekud prijazan i bezazlen; na toj raskešenoj glavi veoma napadan, velik šešir (i meni, neupućenom u modne finese, jasno je da pripada prošlom vremenu) koji odudara od običnog sivog mantila sa dva reda dugmeta i

cipela velikog broja i gotovo muškog izgleda. Još od Batha, dakle skoro pola sata, smišljao sam u vozu englesku rečenicu kojom valja osloviti gospođicu Trickey, pa ipak ona koju sam sastavio bila je – kasnije ću to shvatiti – nezgrapna, ali, srećom, razumljiva.

– Are you waiting me?¹² – rekao sam, na šta je velika, prsata, sva u ljubazni osmejak pretvorena gospođica Trickey, stala glasno i veselo vikati neke rečenice čije značenje ni otprilike nisam mogao naslutiti, ali sam u jednoj od njih ipak prepoznao reč „Medakovik“, pa tako utvrdio da sam oslovio pravu osobu. U Englesku sam stigao sa lepim mišljenjem o svom poznavanju njihovog jezika koji sam u Beogradu više od godine dana privatno učio sa Miss Edith Lamb. Pročitao sam, što samostalno, što uz njenu pomoć, više engleskih knjiga i vodio sa profesorkom stotine razgovora na razne teme. Kupivši *Illustrated London News* u luci Calaisa, sa zadovoljstvom sam utvrdio na brodu za Dover da uglavnom bez teškoća prevodim potpise pod slikama i članke različite sadržine. Međutim, samo posle nekoliko dana provedenih u Londonu postalo je sasvim jasno da mi valja Engleze deliti ne na pametne i glupe, lepe i ružne, muške i ženske, već pre svega, makar neko vreme, na one koje razumem i na one čiju nijednu izgovorenu reč nisam kadar prepoznati. Razumevao sam obrazovane osobe koje su se ljubazno trudile da govore jednostavnim i čisto kazanim rečima, manje one koji su, olenjeni nekim ružnim splinom, svojim frljanjem omalovažavali sve pa i moju potrebu da shvatim ono što slušam. Ništa, ama baš ništa nisam shvatao od onoga što su mi na ulicama, u restoranima, po radnjama govorili kondukteri, nosači, garderoberke, a za moju nevolju odnekud su baš ti ljudi, očito iz ljubaznosti, najživlje i sa najviše energije želeli

¹² – Čekate me?

da me odobrovolje bujicom rečenica na koje sam ja odgovarao blesavim osmejkom i neutralnom, sasvim neprimerenom frazicom: „Thank you“. Vukući težak kofer u levoj ruci na kratkom putu kroz železničku čekaonicu prema izlazu gde su poredani fijakeri i taksi-automobili čekali putnike, sa zebnjom predviđajući nastupajuće neprijatnosti, nedvosmisleno sam utvrdio da gospođica Trickey, razvikana sa moje desne strane, pripada grupi onih Engleza iz čijih usta izlaze reči sasvim neprepoznatljiva oblika čak i kada su obične i u pisanom obliku meni dobro poznate. Već smo velika gospođica, nasmejana i zbog nečeg ushićena, i ja sedeli u fijakeru i peli se strmim Park Roadom prema velikom Univerzitetu, kada mi je odjednom (ne umem objasniti tu zadržku), blesnulo u pameti šta je mogao značiti nerazumljivi skup zvukova koje je gospođica Trickey ispustila, upitno me gledajući, na izlaznim vratima železničke stanice.

– Coach or cab, which do you prefer, Mr. Medakovic?¹³
– pitala je, a ja sam, ne pogađajući u tom času ono što ću razabrati sa zakašnjenjem, priznajući poraz, rekao:

– Yes – što je uverilo ljubaznu moju gazdaricu da mora sama odlučiti, bez daljeg nastojanja na ličnom izboru novog i nemuštog pansionara. Dakle, ja, pun zahvalnosti za uviđavnost i pronicljivost gazdaričinu, i ispršena gospođica Trickey, razdragano zagledana u grad i građane koji su promicali pored nas kao u procesiji, ustoličeni na zadnjem sedištu otvorene kočije (ne marimo za maglu i vlagu), kao kakva velika kraljica majka i snuždeni princ prestolonaslednik, gotov da se odrekne svih svetovnih časti zarad blagodeti čutnje, jezдили smo, veličanstveni, prema Pembroke Roadu. Neku vrstu ushićenosti koja je očitno tresla gospođicu Trickey na zadnjem sedištu kočija, tada sam objašnjavao mojim dolaskom,

¹³ „Kočiju ili taksi, šta vam je više po volji, gospodine Medakovic?“

time što, eto, neko nov i nepoznat stiže u njen dom, možda vožnjom fijakerom, ali vremenom sam doznao da je uzbuđena ustreptalost duhovno stanje u kome se moja gazdarica neprestano održava. Gospođica Trickey je, jednostavno, bila prezadovoljna životom, svetom i svakim pojedinačnim stanjem stvari. Sva ustreptala, možda malo histerična, ali puna naklonosti, svaku zgodu bi koristila za uvećavanje svoje, ionako nepomućene sreće.

– Mr. Medakovic! – viknula bi iz hodnika, sva zadihana, čim bi me ugledala – A letter for you!¹⁴ – tako uzbuđena kao da mi predaje izveštaj o dobitku glavne lutrijske premije. I najobičniju vest, recimo, da će sutra za večeru biti riba, gospođica Trickey je saopštavala kao novost neverovatno povoljnu, kao senzaciju prvog reda:

– Think what we'll have for supper tomorrow?¹⁵ – rekla bi, jedva obuzdavajući veliku radost. Posle nekoliko, naravno, neuspelih pokušaja prisutnih pansionara da pogode, gospođica Trickey bi eksplodirala sjajnom novošću:

– Fish and chips!¹⁶ – tako oduševljena da je njenu sreću morao, makar prividno, deliti i onaj koji ribu očima ne voli videti. Već kada nastupi lep dan, gospođica Trickey bi trčala od sobe do sobe i potpuno obeznanjena od sreće svima saopštavala da je napolju „simply glorious day“¹⁷, kao da je dan njena zasluga, da ga je ona lično izmolila od njenog, obično naoblačenog anglikanskog boga.

Međutim, u fijakeru ja sve to još ne znam. Znam samo da ne razumem ni jednu jedinu reč moje saputnice i, što smo se više približavali pansionu, sve jasnije mi je bivalo da muke počinju čim stignemo do njega. Uviđavno govoreći

¹⁴ – Gospodine Medakovic... pismo za vas!

¹⁵ – Pogodite šta je sutra za večeru?

¹⁶ – Riba i prženi krompiri!

¹⁷ – Prosto božanstven dan.

samo rečenice na koje moje neodređeno klimanje glavom može da bude tačan odgovor, Miss Trickey će morati tada da počne sa obaveštenjima o kućnom redu, obedima, pravima i dužnostima stanara, jezikom koji, znao sam to, vrlo potišten i uplašen, neću razumeti, ukoliko se ne desi nešto nepredviđeno i za mene veoma povoljno.

Srećom, desilo se. Bog je uslišio moje molitve poslavši baš kad treba anđela spasitelja u liku Roberta Rackhama. Isplativši fijakeristu, sav iskrivljen, vukao sam kofer uz desetak stepenica ispred ulaznih (plavih i masivnih, sa zvekirom i prorezom za poštu od kovanog gvožđa), vrata pansiona, na kojima me je čekala gospođica Trickey kao kakva devojčica ustreptala od uzbuđenja – kada mi je u susret došao mladić i, ne čekajući da odgovorim na njegovo:

– May I help you?¹⁸ – uhvatio ručku kofera sa druge strane i pomogao mi da veliko čudovište od žute svinjske kože odvučem do svoje sobe. Rackhama sam od prva susreta razumevao bez teškoća. On mi je pokazao gde se nalazi kupatilo, a gde trpezarija i living-room, poučio me da kupanje moram naručiti dan ranije kod gospođice Trickey ili spremačice Mary, da posete, naročito suprotna pola, smem primati samo u zajedničkoj dnevnoj sobi i da se doručak služi od pola devet, a večera od pola sedam.

Iznenadio sam se kada sam, znatno kasnije, doznao da Robert ima trideset godina. Izgledao je mnogo mlađi i sve dok me nije obavestio mislio sam da je moj vršnjak. Nosio se vrlo uredno i konzervativno, baš kako crtaju pravog engleskog džentlmena – prugaste pantalone, crni smoking-sako, polucilinder, kišobran u ruci – ali njegov mladalački izgled činio je da u toj odori izgleda starmalo, kao neko ko želi sakriti svoju mladost oponašajući oblačenje odraslih. Vitak,

¹⁸ – Dozvoljavate da vam pomognem?

slabašnog stasa, svetlog tena, zbog čega su njegovi, uvek rumeni obrazi još više upadali u oči, smeđe, u stranu začesljane kose, sa besprekornim razdeljkom kao u dečaka koga je majka zalizala za svetosavsku priredbu u osnovnoj školi, neobično uskih šaka i slabih članaka na rukama, i na nogama, u besprekorno zategnutim crnim, svilenim čarapama i lakovanim cipelama sa sivim kamašnjama – od prvog dana Rackham me je neodoljivo podsećao na onog Zmajevog Pura Mocu ili Malog Jovu, ne sećam se, koji je na nos stavio dedine naočari, pa se mator pravi. Pre nego što sam doznao da ima trideset godina (prema mom dvadesetjednogodišnjem mišljenju – doba rane starosti) sećam se da me je u njegovoj tituli – Senior Town Hall Accountant¹⁹, zbunjivalo ne to što je računopolagač u gradskoj skupštini Bristola, već što je *stariji* (čak i kad sam doznao da se ova reč upotrebljava u značenju viši), pošto nisam bio kadar zamisliti računopolagača *mlađeg*, službeno ili starosno, od njega. Međutim, ako izgled nije, njegovo ponašanje je odavalo odraslu obzirnost koja je bila pravi melem na moje prve jade stranstvovanja. Nikada Robert tokom tri nedelje nije zabrzao u razgovoru sa mnom, već bi sa odanom strpljivošću i očitim naporom da je učini što manje upadljivom, izgovarao reči baš kao i moja beogradska učiteljica Miss Lamb, birajući sklopove za koje je bio siguran da ću ih razumeti. Za svaku moju nespretnost u novom i nepoznatom svetu, Robert je nalazio opravdanje: neka se ne čudim što ne razumem gospođicu Trickey jer – kaže mi u pola glasa – često ni on ne razabire njeno gloucestershiresko zavijanje („You know she came to Bristol from Painswick village in the Cotswolds!“²⁰); ili: i on je u početku ostavljao Maryn jutarnji porridge²¹ netaknut – rekao mi je,

¹⁹ Viši računopolagač Gradskog veća.

²⁰ – Znae, ona je u Bristol došla iz sela Pejnsvik u Kotsvoldu!

²¹ Kaša.

videvši da ja to činim, tada još nenaviknut na naročitu bljutavost ovog engleskog jela, ali, verovao ja ili ne, čak se i na taj neukus čovek vremenom navikne; ili: kada bi on bio student, sigurno bi se oblačio poput mene, i ne bi išao okolo izgužvan i razdrljen po novoj i ružnoj ovdašnjoj univerzitetskoj modi. Zapažao je, dakle, svaku moju nelagodu i na požrtvovan način obzirnog pedagoga posredno mi stavljao do znanja da greška nije u meni već, uvek, na drugoj strani. Najvećim delom zahvaljujući Robertu ja sam srazmerno brzo stekao nešto engleskog samopouzdanja koje su tih, prvih dana, moje kolege, makar neki od njih, pre rušili nego učvršćivali.

Preko nedelje Roberta bih viđao za doručkom i večerom, ali već od prvog dana moga boravka u Bristolu (bio je to petak) pa tokom tri sledeće nedelje, vikende smo provodili zajedno, prema planu koji je Robert brižljivo sastavljao, konsultujući me i savetujući, kako bih što više u što kraćem vremenu doznao o mestu u kome ću provesti godinu dana. Verovatno nikada ne bih Bristol i okolinu tako dobro upoznao da nije bilo predusretljivog računopolagača, jer moje kolege studenti uglavnom nisu izlazili iz kruga univerzitetskih učionica i spavaonica. Bristol ima oko tri hiljade akera (skoro petnaest hiljada kvadratnih metara) parkova i uređenih otvorenih prostora. Već prve subote odvezli smo se autobusom do visoravni Durdhum i Clifton koje se pružaju prema klancu reke Avon pa prelepim, preko jednog veka starim (ako danas stoji – već i vek i po) Isambard Kingdom Brunelovim visećim mostom. Sledećih nedelja, ako se dobro sećam, bili smo još marljiviji. Razgledali smo City i Avonmouth dokove i, još 1809. podignute, nasipe koji su ukrotili plime i oseke reka Frome i Avon i njihovo dugo ušće pretvorili u luku sa nepromenljivom gaznom dubinom; potom zoološki vrt u blizini cliftonske visoravni, pa imanje *Blaise Castle* sa prekrasnim parkom i nekom vrstom etnografskog

muzeja u njemu; Brandon Hill sa koga se kao na dlanu vidi Bristol i okolina; kulu Cabot, podignutu u znak sećanja na polazak Johna Cabota, iliti Giovannija Cabota, Venecijanca koga je kralj Henry VII 2. maja 1497. godine uputio iz bristolske luke, malim brodom *Matthew* sa 18 članova posade, na uspešan pohod do Severne Amerike – sigurno, i mnoga druga mesta koja sam zaboravio ili pomešao sa kasnijim posetama znamenitostima bristolskog kraja. Naš naporni sightseeing²² prekidali bismo uvek u nekoj lepo uređenoj poslastičarnici, Robertu odranije poznatoj, čuvenoj zbog svog pudinga, pite s jabukama ili uštipaka, koje bismo naručivali uz obavezni čaj s mlekom; ili u kakvom bircuzu da uz čašu piva lako ručamo za šankom neko od jela koja se tu najčešće nude – Scotch eggs,²³ hladne mesne nareske sa pickles²⁴, koji liče na naše kisele krastavce iz turšije, ali se po ukusu sasvim razlikuju, ređe u pravom restoranu nešto toplo, grilled steak²⁵ ili mutton-chop²⁶. Ljubazni i zainteresovani Robert, prijatna toplina kamina i udobna suvoća posle uvek vlažne i hladne atlantske klime sa koje smo upravo utekli, glad posle duge šetnje, raskošna belina čaršava, ugodna mešavina alkoholnih isparenja i sladunjavog mirisa dobrog duvana u pubovima, odnosno, diskretan miris hrane u restoranima, koji lebdi nad tihim žamorom gostiju, nečujnim prilascima i odstupanjima kelnera – bili su za mene, prve tri nedelje boravka u Bristolu – Engleska, čak više nego sve što sam za to kratko vreme stigao videti i doživeti na Univerzitetu.

Prema utvrđenom dogovoru sve troškove smo delili na ravne časti, ali je zbog lakšeg sporazumevanja račun uvek

²² Razgledanje.

²³ Vrsta ćufteta sa tvrdo kuvanim jajetom.

²⁴ Turšija.

²⁵ Biftek na žaru.

²⁶ Ovciji kotlet.

plaćao Robert. Sećam se naročito načina na koji je to činio. Iz džepa pantalona izvlačio je pregršt masivnih srebrnih halfcrownsa²⁷, svaki vredan dva i po šilinga (pošto je crown, koja ne postoji u optičaju, vredna pet šilinga!), ređao mnogo više komada nego što je potrebno za pokriće troškova u brižljivo poravnat stub, koristeći kao podlogu dlan leve ruke, da bi, tek pošto bi sa očitim, mada skrivenim uživanjem, osetio težinu novca, pozvao kelnera, sačekao da vidi iznos i onda odizao noktom kažiprsta i palca potreban broj dostojanstveno teških, smirujuće bezbednih coinsa²⁸, prenosio ih šakom kao kranom kroz vazduh i spuštao na tacnu sa male visine, tako da zveknu kada udare u drugi metal. Nikada Robert nije o tome govorio ali sve je na njemu u tom času govorilo da zna vrednost novca, da voli te srebrne predmete koje je sam zaradio i da se sa njima na dlanu oseća siguran, na solidnom ostrvskom kopnu sa koga gleda opasno uzavrelu morsku pučinu. Ili već tako nekako. Nikada nisam imao čulni osećaj vrednosti, postojana bogatstva, materijalne bezbednosti kao u tim prilikama dok sam posmatrao uvek isti half-crown ritual Robertovog plaćanja. Tek pošto bi on bio obavljen u ćutnji i sa dužnim poštovanjem prema srebrnjacima, kakvo naš seljak ima prema hlebu, Francuz prema vinu, Rus prema baćuški caru, Grk prema maslini – Robert bi nastavljao razgovor, tamo gde ga je zbog važna i sveta posla prekinuo.

Lagao bih kada bih rekao da mi u Robertovu društvu te tri nedelje nije bilo lepo. Rekao bih čak da sam se sa njim, i jedino sa njim, osećao opušteno i dostojanstveno. Za razliku od nesmirene studentske dečurlije među kojom sam se obreo, Robert nije propuštao priliku da me ponovo podseti na jerarhijsku razliku između mog i njegovog položaja, u Engleskoj, uviđao sam, mnogo jasniju i veću nego u našim

²⁷ Srebrni novac od pola krune.

²⁸ Komad metalnog novca.

društvenim prilikama. Robert, činovnik srednjeg obrazovanja, osećao je da između njega i nekog ko „was attending the postgraduate course at the University“²⁹ stoji socijalni ambis koji on samo u srećnim prilikama – kakva je naše prijateljstvo – i tek slučajno, može premostiti. I dok bi mene u drugim okolnostima njegovo podvlačenje ove razlike dovodilo u nelagodu, moram priznati da mi je tada, možda i nesvesnom tog osećanja, godilo, izlečilački blažilo rane koje je moje samopoštovanje zadobijalo tih prvih dana prilagođavanja i odgonetanja nerazumljive okoline. Međutim, doznajući u osnovnim crtama poreklo Robertovo (rumen, svetosavski zalizan, tužnu priču mi je saopštio sa prevelikom razbrižnošću i humorom, kao što god prošlo i zaboravljeno, bez značaja u današnjem njegovom životu), ja sam, uprkos naporu da to prikrije, video da je osamljenost njegova muka, a pretpostavljeni nedostatak očinske ljubavi u detinjstvu praznina koju će celog života nadoknađivati. Roditelji su mu se, naime, razveli dok je još bio sasvim mali, pa je odrastao vrlo vezan za majku, koja je umrla kada mu je bilo osamnaest godina. Ujak mu je novčano pomogao da u Exeteru završi školu i stekne zvanje računovođe, stavivši mu, međutim, do znanja da je to poslednje što čini za njega.

– Happily enough – dodao je, sećam se, Robert veselo – I'd be already dead, or mad, if I had to live with the old rogue!³⁰

Veselost Robertova, međutim, nije me zavarala. Bio sam uveren da naše prijateljstvo manje počiva na jerarhijskoj razlici koja, sa različitim razloga, oboma godi, a više na srećnom poklapanju Robertovog osećanja usamljenosti u svetu, sa mojim osećanjem usamljenosti u Bristolu. Dakle, ni sa današnja odstojanja ne vidim da sam tada u našem prijateljstvu mogao naslutiti razloge koji će dovesti do

²⁹ „Pohađao poslediplomski tečaj na univerzitetu.“

³⁰ – Srećom... bio bih mrtav ili lud da sam morao živeti sa starom huljom!

njegovog prekida. Mogla mi je, možda, biti sumnjiva Robertova izražena sklonost ka traču, uživanje i veština sa kojom je opanjkavao ostale stanare pansiona, gospođicu Trickey, čak i nesretnu staru Mary, odnekud obavješten o privatnim tajnama ili sklonostima tih ljudi i usedelički zadovoljan što ih može, sa duhovitošću koja nije sasvim prikrivala zlobu, saopštiti, zarad nedostojna uživanja, i drugima. Čim bih spomenuo nečije ime odmah bih od njega čuo da, recimo, stara gospođa Capps nikad ne kupuje dnevne novine već krišom uzima one od juče koje su drugi bacili, da učiteljica, Miss Bridges, ima petnaest godina mlađeg ljubavnika, običnog kelnera, da se gospodin Peele iz sobe prekoputa naših, „hairy male brute“³¹, kaže Robert sa gađenjem, kupa jednom mesečno, pa mi savetuje da ne ulazim u njegovu „stinking lair without the gas-mask“³². Ništa bolje nisu prolazili ni njegove, meni nepoznate kolege, pretpostavljeni i potčinjeni iz Town Halla³³ gde je bio zaposlen, pa bi čak znao i poneki trač o mojim profesorima.

– Dr. Valentine Carleton, you say? Do you know they call him DOM?

– No. What is DOM?

– Dirty old man.

– Dirty old man! Why?

– For Christ’s sake, Steven, you can imagine why!³⁴

I mada mi je Robertova ogovaračka strast bila malo dosadna, često izgledala nedovoljno dolična, ipak sam je objašnjavao,

³¹ „Kosmata muška životinja.“

³² „Smrdljivu jazbinu bez gas-maske.“

³³ Gradska većnica.

³⁴ – Dr. Velentajn Karlton, kažeš? Znaš li da ga zovu PSJ?

– Ne. šta znači PSJ?

– Prljavi Stari Jarac.

– Prljavi stari jarac? Zašto?

– Za ime boga, Stiven, možeš valjda zamisliti zašto!

vao, ako ne pravdao, njegovom željom da me zabavi, da održava konverzaciju koja bi svakako zapinjala da ju je prepuštao mojim razgovornim sposobnostima. Robert se jednostavno trudio da nam bude prijatno i da se ja, što je moguće manje, osetim podređenim zbog nedovoljnog poznavanja jezika i običaja. Onako mladolik, rumenih obraza koji se prosto zajare posle krigle piva i dobra ručka u ugodno toplom restoranu, nastao da mi u svemu ugodni čak i preko mere koju nalaže uljudnost, bio je – ma šta ja naknadno o tome mislio – baš prijatelj kakav mi je u tom času bio neophodan.

Čini mi se da tu reč smem upotrebiti i da smo posle našeg trećeg zajedničkog vikenda već bili prijatelji. Znao sam da bismo u Beogradu govorili jedno drugome ti, međusobno poveravali mladalačke jade i razmenjivali najskrovitije misli o budućim planovima i željama. Uostalom, mislim da smo to činili i u Engleskoj. Da je naše „you“³⁵ jedno drugome sasvim sigurno zvučalo kao „serdečnoe ti“³⁶, što bi rekao Rus Puškin, a ne kao „pustoe vi“³⁷. Naročito dobro raspoloženi posle naše treće zajedničke, subotnje večere u pansionu gospođice Trickey, večere uvek bolje i svečanije nego običnim danom (dobjali bismo za predjelo grapefruit³⁸ ili parče dinje sa listom šunke ili shepherd’s pie³⁹, zatim svinjsko pečenje sa koga je naša ushićena i raspričana gazdarica sa velikom veštinom odsecala, na stolu u ćošku trpezarije, pored okna kroz koje se iz kuhinje dotura hrana, providno tanke komade, stavljala ih na tanjire koje bismo joj mi sami prinosili i prelivala gravyjem⁴⁰ u negovanoj atmosferi pansionskog zajedništva; ili

³⁵ „Vi.“

³⁶ „Srdačno ti.“

³⁷ „Prazno Vi.“

³⁸ Grejpfrut.

³⁹ Pastirska pita.

⁴⁰ Sok od pečenja.

lamb-chops⁴¹ ili, ređe, ćurku sa pekmezom, ali uvek sa istim povrćem, malo kuvanog graška, boranije i sprouts⁴²; zatim od slatkog neki krem, puding, fruit-cake⁴³, što je zapravo patišpanj sa grožđicama, bademima i kandiranim voćem, ili izbor sireva sa slanim crackersima⁴⁴, opuštenu i siti, blaženi posle naporna, celodnevna pešačenja, nismo bili još raspoloženi za počinak, pa je Robert, jako crvenih obraza, predložio da u njegovoj sobi popijemo čašicu porta.

– I’ve had it here for almost a whole year. My chief’s Christmas present for „hardworking, conscientious and loyal Rackham“⁴⁵ – rekao je, izvlačeći flašu iz ormara, dajući, po svom običaju, podsmešljiv prizvuk šefovom gestu i čestitki na posetnici koja je još visila vezana zlatnom vrpcom za grlič.

Robertova soba je bila nešto veća od moje i mada joj je po rasporedu i nameštaju u svemu bila nalik, ipak je mnoštvo predmeta privatna porekla, otkrivalo da je to njegov dom, a ne privremeno prebivalište kao u mom slučaju. Raznih figurina, tanjira sa posvetom, goblena, školjki, jastučića, pa „Exeter School of Commerce and Economics“⁴⁶ diploma i desetak uramljenih fotografija na kojima su uglavnom on i njegova majka, zajedno ili odvojeno, u raznim vremenskim razdobljima, i mnoštvo drugih sitnica, činilo je sobu nakinđurenom, ali uprkos tome upadljivo urednom. Čipke su bile besprekorno bele i čiste, a bilo ih je na sve strane i morale su biti lična svojina, njegov halat i papuče očito u čošku u kome uvek stoje, krevet besprekorno poravnat, svaka stvar na svome mestu, okrenuta kako treba, brižljivo obrisana

⁴¹ Jagnjeći kotleti.

⁴² Prokelj.

⁴³ Voćni kolač.

⁴⁴ Slani keksi.

⁴⁵ – Imam ga ovde skoro celu godinu. Božićni poklon mog šefa „za vrednog, savesnog i odanog Rackhama.“

⁴⁶ – Egzieterska škola trgovine i ekonomije.

od prašine. Sećam se moje pomisli da ću, budem li nekad Roberta zvao u svoju sobu, morati da napravim veliko spremanje krša koji se već stvorio tokom tronedelnog boravka, budući da sam tek ovlašno skupljao stvari na gomile pred ulazak spremačice Mary. Sobu je osvetljavala stojeća lampa u uglu i plavkasti odsjaj plinske vatre iz imitacije kamina. Robert je seo na jastuče, odmah uz plamen, a ja na dvosed, već znajući da je plinsko grejanje jedna od najneprijatnijih stvari u engleskim siromašnijim kućama: ako si plamenu okrenut licem, prednja strana ti se užari, ali zato leđa zebu; ne pomaže za duže od nekoliko minuta ni da se okreneš, jer se ista stvar ponovi na obrnut način. Međutim, zagrejanom od dobre večere i čašice Robertovog porta, bilo mi je toplo, ali ne i pretoplo na odstojanju od vatre koja, budući plinska, za razliku od prave u pravom kaminu, i ne privlači čoveka da joj se približi i čulno je oseti kao štogod materijalno i iskonski dobro.

Posle druge čašice porta Robert me je, prekidajući kratak zastoj u razgovoru, upitao da li sam ikada bio zaljubljen. Ljubopitljivo. S neba pa u rebra: – Steven, have you ever been in love with someone?⁴⁷

Malo zatečen i zbunjen, objasnio sam, kako sam umeo i znao na oskudnom engleskom, da imam neka, ljubavno sasvim nevažna, seksualna iskustva, ali da, zapravo, zaljubljen nisam bio. Mislim, ako se grdno ne varam – teško je biti siguran posle četrdeset godina – mislim da mi je već tada, dok sam odgovarao na indiskretno Robertovo pitanje, minula kroz glavu misao na stasitu, crvenokosu Engleskinju koju sam viđao na časovima, ali čak i da jeste, o njoj svakako nisam imao šta reći pošto je nisam poznavao i još nijednu reč nisam s njom razmenio. Zanimljivo bi mi bilo doznati

⁴⁷ – Stevane, da li si ikad bio zaljubljen u nekoga?

da li sam ili nisam na Elizabetu u tom času pomislio samo zato što bih želeo da saznam kada sam o njoj počeo misliti, to jest, da bih osvežio svoje uverenje da se ljubav, ili makar neobično snažno zanimanje, rodilo onog časa kada sam je ugledao. Bilo kako bilo, tek, tada je Robert, neupitan, počeo govoriti o svojoj velikoj ljubavi koja se pre dve godine nesrećno završila. Bio je napušten. Patio je. Više iz nelagode nego iz znatiželje pitao sam:

– Is she married now?⁴⁸ – i sećam se da mi se, čisto jezički, učinio zbog nečeg čudan način na koji je Robert odgovorio.

– No – rekao je – that person hasn't married, as far as I know.⁴⁹

Tada je Robert, uprkos mom protivljenju, nasuo treću čašicu porta, seo do mene na dvosed i počeo govoriti kako je za kratko vreme od kada smo se upoznali postao neobično vezan za mene; da mu se čini kako spadam u sasvim mali broj ljudi koje je zavoleo tokom svog života; da život njegov izgleda drukčiji, puniji i smislom i radošću od kada zna da će me sresti za večerom; od kada se nedelja završava vikendom koji ćemo zajedno, sami, provesti; i sve u tom smislu, jezikom koji je, prvi put tokom tri nedelje, bio meni mestimično nerazumljiv, zato što je Robert odjednom počeo govoriti brzo i upotrebljavati neobične reči i rečenične sklopove. Naravno, danas mi izgleda smešno što još ni u tom trenutku nisam pomislio da bi Robertove izjave mogle otkrivati njegove homoseksualne sklonosti. Međutim, odista, na to nisam ni pomišljao. Ja sam, naravno, znao da homoseksualnost postoji, ali je to nešto toliko čudno da se među ljudima koje ja mogu upoznati jednostavno ne može dogoditi. Bilo mi je samo neprijatno zbog onoga što ne razumem u njegovom govoru i još više zbog onoga što razumem; zbog uzbuđenja

⁴⁸ – Da li se udala?

⁴⁹ – Ne... ta osoba se nije venčala, koliko ja znam.

koje je otkrivao uzdrhtali glas; zbog zažarenih obraza; zbog upornog njegovog pogleda koji je lovio moj, zbunjeno, čak prestrašeno spušten prema krilu i prikovan za njega. Da sam mogao govoriti srpski možda bih se setio lake duhovitosti kojom bih ublažio patetičnost njegovih izjava, okrenuo na šalu ono što je on mislio sasvim ozbiljno i što je bilo, čak i za moju slovensku dušu, preosećajno – ali mojim engleskim nisam mogao ni pomišljati na uspeh u takvom poduhvatu, pa sam, sve više zbunjen, ćutao i čekaao najmanju pauzu u Robertovom govoru, da se zahvalim na portu i odem na spavanje. Umesto željene pauze, međutim, Robert se u jednom času malo primakao na dvosedu i uzeo moju šaku među svoje. Zapanjeno sam ga pogledao i tek tada, prvi put, pomislio: „Bože, smiluj mi se, da ovaj nije peder?!“

I odmah zatim, kada je zamolio za dozvolu da me poljubi, što sam odbio skočivši na noge, dovikujući mu rečenicu, najbolju koju sam umeo sročiti:

– No, Robert, I do not kiss men⁵⁰ – zapanjen sam se zapitao: „Zar je moguće da se to meni dešava? Da sam sa tim nastranim rumenom proveo tri nedelje? Da sam sada sam sa guzičarem u njegovoj sobi? Pijem porto? Držim se za ruku? Gledam engleskog Pura Mocu zažarenih obraza i ustreptalih ruku, pokvarena razdeljka, sa pramenom kose palim preko čela – zar se zaista sve to meni dešava!“ Kroz glavu mi je proletela jedina priča o pederima koju sam ikad čuo. U njoj je moj prijatelj, novinar, neki Jole Vukadinović, shvativši da pred sobom ima sekapersu, nekog Sarajliju, takođe novinara, s kojim je na svetskoj izložbi u Parizu delio sobu – izudarao guzičara do krvi i bacio ga glavačke niz hotelske stepenice. Kada mi je Robert prišao i pokušao da se pripije uz mene, svejednako me ubeđujući da je ljubav među muškarcima

⁵⁰ – Ne, Roberte, ja se ne ljubim s muškarcima.

čistija i uvek veća nego među osobama suprotnog pola, da me nikad žena neće voleti kako me on voli, pomislio sam da postupim po jedinom poznatom modelu, da ga udarim, ili, makar, grubo odgurnem, ali pre nego što sam stigao da to učinim zaustavilo me, prosto onemogućilo, saznanje da uopšte nisam besan na Roberta, da nemam ni najmanje želje da ga povredim, već da sam strašno, dotad neiskušeno, ljut na sebe, ogorčen, postuđen okolnostima u kojima sam se odjedared našao. Jedino što sam želeo bilo je da se odvratna scena što pre završi, da se izvučem iz tog polumraka, da portu iščili iz moje glave, da ostanem sam, pa sam se oslobodio Robertovog zagrljaja, dreknuo:

– Stop it, Robert!⁵¹ – posramljeno i uvređeno pre nego razjareno i, energično, krenuo prema svojoj sobi.

Robert, međutim, nije odustajao. Potrčao je za mnom, molio me da ostanem samo još jedan minut, da će sve objasniti, da nisam razumeo, ali ja sam, ne obraćajući pažnju, uleteo u svoju sobu, i uprkos njegovom pokušaju da me sledi, zalupio i zabravio vrata. Međutim, ni tu nije bio kraj glupe, ponižavajuće večeri, Robert je kroz zatvorena vrata cvileo, molio da ga pustim, da mu moram dati priliku za razjašnjenje, da ono što u Srbiji, možda, izgleda strašno, u Engleskoj se uglavnom smatra običnim – sve onim istim, uzbuđenim, čak izbezumljenim glasom i naglaskom. Bio sam tako nepripremljen za situaciju u kojoj sam se našao da nije čudo što mi se u glavi nije rađala nijedna ideja, ništa što bi okončalo stidnu englesku scenu. Čak i moja jedina čvrsta odluka – da vrata ni po koju cenu ne otvaram, počela je da slabi, pošto sam odjednom, dodatno i grdno preplašen, shvatio da se pension utišao i da neko od suseda lako može čuti Robertovo uzbuđenje i ne tako tiho šaputanje. Pomisao da bi se priča o

⁵¹ – Prestani, Roberte!

mojoj nedoličnoj vezi sa Rackhamom mogla raširiti Bristolom, stići do kolega i profesora, možda i do Beograda, toliko me preplašila da sam u jednom času skoro hteo da otvorim i tako, kad ne ide inako, prekinem nastranu predstavu pederu u hodniku. I već sam prišao bravi, stavio ruku na rezu u nedoumici šta mi je činiti, kada sam čuo negde na spratu otključavanje i škripu nepodmazanih šarki, ali, srećom, čuo je to i Robert, što ga je konačno primoralo da se, brže-bolje, povuče u svoju sobu.

Mokar do gole kože, srozao sam se pored vrata na zemlju, nekoliko minuta nesposoban da se pokrenem, zaliven stidom, zatvorenih očiju, očajan. Samo očajan. Tek znatno kasnije, u krevetu, široko otvorenih očiju, u sram koji je jedini sadržaj moje svesti počele su da prodiru prve misli, i ma koliko bile gorke i optužujuće ipak su značile napredak u odnosu na oduzetost iz koje sam isplovio. Kako sam mogao biti tako glup pa ne posumnjati u Robertove nastrane sklonosti! Lepo mi je, glupom, čovek rekao da se „osoba“ koja ga je napustila nije udala, a i kako će, kada je bila muško! Kako sam mogao ohrabrivati njegove nade tako dugo da na kraju dođe do grozna događaja koji upravo prođe, ali koji možda i nije kraj mojih poniženja. Blaženi bože! Rumeni Rackham, računopolagač i spletekaroš, napija mene, Stevana Medakovića, sina Milutinova i vaspitanika Nankinog, slatkim portom, kao kakvu kuvaričinu maloletnu ćerku da bi je cvrcnutu obljudio! Rackham u ulozi onih beogradskih sredovečnih majstora (naš porodični berberin Živojin, neženja, hvalio mi se da je najbolji među njima) koji na železničkoj stanici sačekuju seljanke da bi ih, zbunjene i preplašene velegradom, elegantni i namirisani, namamili u svoju sobu i povalili! Zar sam kao kuvaričina ćerka, kao nesnađena seljanka na beogradskoj železničkoj stanici izgledao Rackhamu! Tako su ponižavajuće ove misli bile da se nisam usuđivao dva puta ih kroz glavu pustiti. Jeknuo bih glasno i zario glavu u jastuk

da bukom i perjem odbranim svest od sramne slike. Nevinost bez zaštite! Možda je ipak trebalo izudarati perverta, a ne, kao kuvaričina ćerka, pobeći, ostavljajući ga u uverenju da je malo nedostajalo do potpuna uspeha; možda je Jole Vukadinović postupio sa Sarajlijom u Parizu na jedini način primeren situaciji. Ako je već rizikovao da tako jasno otkrije svoje namere, rizikovao je Robert da zbog njih dobije i preko zuba. S tim je sigurno računao. Mora da je na to navikao. Možda još nije kasno, možda ga ipak treba izlupati u prvoj prilici ako pokuša da priđe, čak i manje otvoreno i drsko nego što je učinio te večeri.

Prilike, srećom, nije bilo. U nekoliko navrata sledećih dana pokušao je zapodenuti razgovor, ali sam ga ja u samu začetku uvek prekidao, pa je digao ruke. Naprečac je postao vrlo hladan i udaljen. Kada bismo se sreli u hodniku, videli u trpezariji, uvređeno je i prezrivo okretao glavu od mene, ili tek s visine promrmljao pozdrav. Otpozdravio bih mu, uvek sa malim grčem stida u utrobi, koji sam prikrivao bezizražajnim licem i hladnoćom u glasu. Vremenom sam se oporavljao. Jači napad gađenja imao sam poslednji put kada sam video Roberta sa njegovim novim prijateljem. Bio je to neki mali, trtavi Italijan, Rackhamov imenjak, Roberto se zvao (Robert i Roberto, quell' histoire d'amour!⁵²), koji je bujnu i talasastu kosu što mu pada preko čela pokretom glave stalno zabacivao unazad. Gledao sam ih kroz prozor kako se na ulici, ispred pansiona opraštaju, dugo ne ispuštajući ruku jedan drugome. Zamislivši protiv svoje volje, sebe, na mestu i u položaju trtavog Italijančića koji koketno zabacuje valove svoje duge kose, zalepio mi se za obraze stid koji, kao upornu šugu, nisam danima uspevao sprati.

Elem, iz svoje kože čovek ne može nikuda pa sam i ja, naravno, nastavio da živim sa šugom koja se vremenom i

⁵² Robert i Roberto, kakva ljubavna romansa!

melemima na kraju ipak izleći. Međutim, nema sumnje da je upravo svrab od stidna iskustva, potreba da se pred sobom opravdam zbog ponižavajućeg fakta da je neko mogao na mene gledati kao Robert na trtava Italijana (sekapersu sa visokim potpeticama gotovo ženskih cipela), sigurno bio razlog što sam se umešao u razgovor o homoseksualizmu koji se nešto kasnije, jednom prilikom, poveo u zajedničkim prostorijama *Victoria Rooms*, studentskog kluba Univerziteta.

Bilo je to predveče, posle završenih predavanja, kada je u klubu obično najviše posetilaca. Neki su razgovarali, neki čitali novine, neki pisali pisma, slušali radio (još uvek čudo, nedavno uvedeno) – kada je u grupi u kojoj sam ja sedeo počela ta priča. Nisam siguran da me pamćenje pouzdano služi, ali čini mi se da smo na temu došli tako što je neko, Barbara ili Barry, možda čak i mali nesmireni Lesley Hayes, upitao Johna Downinga šta to tako pomno čita u časopisu – mislim da je bio *Criterion* ili *London Mercury*. John je čitao izveštaj ili komentar izveštaja neke komisije, odbora, šta li, o homoseksualizmu među školskom omladinom. Nisam kadar danas prepričati kako je tačno razgovor tekao i šta je ko u njemu rekao. Međutim, ako ne mogu da ponovim teze, jer i nisu bile jasno iznete, vrlo dobro se sećam da me je način na koji su o homoseksualizmu govorili John i Barbara naveo da i ja, još nedovoljno vičan engleskom, ipak iznesem svoje mišljenje. John Downing je, naime, izveštaj izvrgavao ruglu. Podsmevao se, ironično prepričavajući, zabrinutost staraca za seksualni život u muškim koledžima, Sodomi i Gomori moderna doba. On nijednom rečju nije rekao da homoseksualizam postoji, ili ne postoji, u školama, ali omalovažavanje puritanskog moralizma odraslih neprikriveno je pokazivalo da izveštaju ne pridaje nikakav značaj. Bilo mi je na vrhu jezika ono što je tada Barbara glasno upitala: da li se podsmeva John izveštaju zato što misli da homoseksualizma nema u

muškim koledžima Engleske, ili zato što smatra da homoseksualizam nije pojava zbog koje se treba zabrinjavati? Barbara je pitanje postavila odmerenim tonom, ali iza glumljene akademske znatizelje, bilo je, siguran sam, malo žarište besa, reskog cinizma, nestrpljive svadljivosti, koju sam tada zapamtio, ali joj tek kasnije pridao značaj. U tome času shvatio sam samo da je pitanje zateklo Downinga koji je nekoliko časaka morao razmisliti pre odgovora, da je izazvalo malu napetost u našoj grupi i nateralo najmlađe, Lesleyja, na primer, da se potuljeno zasmehu kao pubertetlije kad čuju mastan vic ili štogod skaredno. Sa visine, odjednom vrlo učitiv i hladan, John je nekim neodređenim odgovorom – da nema uvid u spavaonice svih engleskih muških koledža i da prepušta voajerima iz komisije da nastave njihovo „keyhole peeping and toilet eavesdropping, the old lechers“⁵³ – izazvao buran smeh, i zapravo izbegao odgovor na Barbarino pitanje.

Barbara će mi kasnije čestitati zbog hrabrosti da sred tog – paederast scum,⁵⁴ kako je, sa pravom mržnjom, prosiktala, izgovorim ono što sam, ne čekajući da se stiša smeh posle Johnovog odgovora, rekao, ali njene čestitke nisam zaslužio jer nisam bio svestan, dok sam izlagao svoje stanovište, činjenica koje su moj akademski čin pretvarale u akt muška partizanstva i hrabrosti. Ja jesam zapazio neku napetost u vazduhu, čuo prikriveno varničenje sa mesta gde su se Barbarine obuzdavane i Johnove podsmešljive reči sudarale, ali nisam tog časa raspolagao ni sa osnovnim podacima, makar pretpostavkama, uz pomoć kojih bih, možda, bio kadar shvatiti pozadinu sukoba. Jednostavno, pošto to nije učinila ni Barbara koja je pitala, ni John koji je odgovarao na pitanje, rešio sam da ja kažem šta mislim o homoseksualizmu. Govor mi nije bio dugačak, ali je bio jezgrovit. Rekao sam da je pede-

⁵³ – Virenje kroz ključaonicu i klozetsko prislušivanje, matori razvratnjaci.

⁵⁴ – Pederskog šljama.

rastija, naravno, odvratna pojava i u moralnom i u estetskom pogledu. S obzirom na moja sveža, ponižavajuća iskustva sa Robertom Rackhamom, siguran sam da je ova tvrdnja bila izneta sa dovoljno lične vatre i iskrena gađenja. Zatim, da se kod nas u Srbiji sa naročitim gnušanjem gleda na – tu nisam znao englesku reč za „guzičare“, pa sam zastao, ali u pomoć mi je pritekla Barbara:

– Pansies⁵⁵ – rekla je ledenim glasom, što je mlađe dečake opet nateralo da se zakikoću, a Johna da joj uputi preteći pogled. Pored zdrava otpora jednog mladog i nepokvarenog naroda, rekao sam, gnušanje kod Srba ima i istorijske korene pošto su Turci, nastrani i truli u svome gospodstvu, vrlo skloni sodomiji, na taj način ponižavali srpske domaćine. Govor sam završio u neprirodnoj tišini, ublaženoj samo trijumfalnim izrazom na Barbarinom licu, koji se, međutim, na njemu nije dugo zadržao. Rečenicom, sporo izgovorenom, pogubno ironičnom:

– Barbara, you’ve heard Steven! Hurry up! To Serbia!⁵⁶ – John je, zaglušen praskom smeha svojih navijača, okončao razgovor kao nesumnjivi pobednik.

To isto večer kada sam već hteo skrenuti sa ulaznih stepenica ispred *Victoria Roomsa* prema svojoj kući, sustigao me je John.

– Steven – rekao je, gledajući me pravo u oči, sa ljubopitstvom očekujući promene na mom licu – have I never told you?

– What? – pitao sam.

– That I am irredeemably homosexual.⁵⁷

Pa kad se nauživao moje zabezeknutosti, uz očaravajući osmeh, dodao je:

⁵⁵ – *Bele rade* (u slengu – *topla braća*).

⁵⁶ – Barbara, čula si Stivena! šta čekaš! U Srbiju!

⁵⁷ – Stiven... zar ti nikad nisam rekao?

– Šta?

– Da sam ja nepopravljivi homoseksualac.

See you tomorrow, old chap⁵⁸ – prijateljski me pljesnuo po ramenu i trijumfalno otišao niz ulicu, ne osvrćući se.

Rackham mi je već sasvim delatno pokazao da pederastija nije tek ružna priča iz perverzних šaputanja po turskim hamamima, nego pojava, ma kako meni teško shvatljiva, ipak postojeća. John je svojim pobedonosnim priznanjem učinio mnogo više: homoseksualizam predstavio, makar želeo predstaviti, kao društveno priznato, gotovo moralno poželjnu pojavu. „Zar ti nikad nisam rekao? Ja sam guzičar.“ Čak – „ja sam nepopravljivo odan guzičarstvu!“ Tek tako! Kao da je rekao – ja sam filatelist, ili ja sam nepopravljivi poštenjačina, ili, ja sam karadorđevićevac, u zemlji u kojoj vladaju Obrenovići.

Ni danas ne znam kako bih tačno opisao stanje moje savesti toga časa i sledećih dana, ne zato što se ne sećam svojih osećaja, već zato što su, neusklađeni i protivrečni, stvorili nepojamnu zbrku u mojoj glavi. Gađenje prema rasprostranjenoj engleskoj nastranosti postalo je još jače, ratobornije i slojevitije, jer je za razliku od nesretna Rackhama, tek rumenog, usamljenog računopolagača, tračare, sekaperse bez igde ikoga, John Downing bio brilijantni, uprkos svojoj mladosti, već naučnik, jedan od prvih koji će doktorirati istorijske nauke na Bristolskom univerzitetu i uz to, kako već biva u mladićkim grupama gde neko to mora biti – arbitar u stvarima društvena reda i ukusa, vođa, autoritet, naročito za undergraduate studente sa kojima se – posle njegove izjave bilo mi je jasno zašto – rado družio, uvek za njih vremena imao. Međutim, pored narasle netrpeljivosti ne samo prema seksualnoj i moralnoj strani homoseksualizma, već, rekao bih, prema pogledu na svet koji sam počeo naslućivati iza nastranosti koja se nadmoćnom u svakom pogledu hoće predstaviti, posle Johnove impertinencije osetio sam

⁵⁸ – Vidimo se sutra, stari druže.

i neku, snažnu, ali još neobjašnjivu strepnju. Još nekoliko dana nisam umeo naći bolju reč za teskobu koja me je ispunjavala, niti sam u tumačenju tog osećaja odmicao mnogo dalje od njegova puka imenovanja. Znao sam, doduše, da nije homoseksualizam to što me ugrožava i zbunjuje, ali osećao sam da i on učestvuje u opasnom brkanju predstava o svetu koji mi je odjednom stao izgledati mnogo manje nesumnjiv i jasan nego koliko još juče, ili pre dva meseca. Sa mukom, kao nešto opasno, počeli su se u mojoj svesti oblikovati obri-si jedne nove, neobične zabrinutosti. Već to što sam kadar i spreman o homoseksualizmu, recimo, raspravljati sa nekim koji ga, ravnopravan, čak nadmoćan, brani, ugrožavalo je same temelje moje sigurnosti, sve što sam iz svoje kuće, iz napaćene Srbije, od Nanke, pre svega, sa sobom kao vredno doneo. Odjednom mi se učinilo da neka velika opasnost vreba, da neopazice podvrgavam sumnji nesumnjivo, da Lesleyjevo krevljenje, Johnova impertinencija, Rackhamova pretpostavka o mojoj seduktibilnosti, čaj s mlekom i ćuretina s pekmezom, Biblioteka Britanskog muzeja i razjarena, a obuzdana Barbara, blaženo srećna Miss Trickey, engleska trava, engleski jezik natapaju i one predele moje duše za koje sam mislio da su nepromoćivi, impregnirani srpstvom kao šatorsko krilo. Stao sam sama sebe špijunirati, podozrivo, sa strane posmatrati, jer sam zastrašen otkrio kako svakim danom, neopazice, sve više neprikosnovenih mojih uverenja, pod udarom novih saznanja, pokazuju ne svoju pogrešnost, to ne, ali podložnost sumnji, makar razgovoru, svakako drukčijem shvatanju. Unezverio bih se kada god sebe uhvatim u izdaji. Tako sam to zvao. Panikom me ispunjavao svaki znak da sam verom okrenuo, kako sam sebi patetično prebacivao kada bi god neku od srpskih neprikosnovenosti, makar samo začas, i iz spekulativnih razloga, izdajnički video ne srpskim, već njihovim, ravnodušnim i nepristrasnim očima.